

REGIMUL TRATATELOR NUCLEARE STRATEGICE LA RĂSCRUCE. CĂUTAREA (IM)POSIBILĂ A UNUI NOU PUNCT DE ECHILIBRU?

Drd. Mario MARINOV

Universitatea de Biblioteconomie și Tehnologii ale Informației,
Sofia, Bulgaria
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.05

Echilibrul calitativ și cantitativ al capabilităților nucleare strategice între principalele puteri nucleare a făcut obiectul unui regim de tratate internaționale bilaterale și multilaterale de lungă durată care, de la începutul secolului al XXI-lea, a suferit un proces de degradare continuă. Odată cu stabilirea treptată a unei ordini mondiale multipolare cu un grad mai mare de conflictualitate, regimul tratatelor, precum și garanțiile pe care le-a oferit pentru securitatea internațională sunt din ce în ce mai mult puse în pericol. Prezenta lucrare va examina caracteristicile definitorii ale regimului tratatelor nucleare, factorii care au condus la un punct de echilibru, în deceniile precedente, între superputerile nucleare ale Statelor Unite ale Americii și Federației Ruse și factorii de transformare, care au destabilizat echilibrul în vremurile contemporane. În plus, lucrarea va extinde discuția despre viitorul controlului armamentelor nucleare la peisajul geopolitic în schimbare și la ascensiunea unor noi puteri globale majore, cum ar fi Republica Populară Chineză. În cele din urmă, lucrarea intenționează să stabilească un cadru al evoluției viitoare a dezbaterii privitoare la armamentele nucleare și posibilitățile de a ajunge la un nou punct de stabilitate și descurajare între actorii statali menționați.

Cuvinte-cheie: SUA, Rusia, China, noul START, proliferare nucleară.

INTRODUCERE

La începutul celei de a treia decade a secolului al XXI-lea, stabilitatea sistemului internațional pare a fi mult mai precară, odată cu evoluția liniilor de falie între principalele puteri regionale și globale. Pe măsură ce interesele principalilor actori politici se îndreaptă către o situație marcată de un mai mare grad de confruntare, o revenire la diviziunea și incertitudinile care amintesc de epocile anterioare nu mai este o posibilitate, ci realitate. În modelarea noului mediu global, noțiunile anterioare și principiile consacrate devin rapid irelevante și discreditate, mai ales când se referă la problemele securității nucleare și ale echilibrului nuclear strategic între marile puteri globale.

Odată cu degradarea relațiilor dintre cele două „superputeri” nucleare istorice, Statele Unite ale Americii (SUA) și Federația Rusă (Rusia), care se găsesc, în momentul actual, la polii opuși ai proverbialei diviziuni globale, ultimele elemente care au supraviețuit cadrului de tratate ale diferitelor decenii din trecut, cu privire la securitatea nucleară, sunt discreditate progresiv, plasând sistemul internațional într-o stare de incertitudine și instabilitate, amintind de cele mai întunecate zile ale cursei înarmărilor nucleare caracteristică Războiului Rece. Pe fundalul tensiunilor în creștere dintre SUA și Rusia, Republica Populară Chineză (China) a transferat creșterea economică rapidă în domeniul militar, devenind a treia mare putere nucleară și dezvoltând capabilități care le-ar putea egala pe cele ale SUA și ale Rusiei.

În această nouă realitate, echilibrul stabilit anterior devine discutabil, multe dintre elementele sale făcând deja parte din trecut. Pe măsură ce noua cursă a înarmărilor nucleare își mărește deja ritmul între cele trei puteri, întrebarea dacă poate fi atins un nou punct de echilibru și dacă fostele sisteme de stabilitate și securitate pot fi reconfigurate sau reconstruite pentru a se potrivi cu realitățile moderne devine una existențială pentru viitorul civilizației umane.

În cadrul prezentei lucrări, este examinată esența a ceea ce se numește „regimul tratatelor nucleare” istoric, ascensiunea și decăderea acestuia ca structură a sistemului internațional, precum și factorii specifici manifestați în deceniile precedente, care au plasat principalele puteri nucleare ale epocii contemporane tot mai departe de punctul de echilibru, după cum fusese stabilit. Obiectivul ultim fiind acela de a stabili dacă procesele de competiție nucleară aflate în desfășurare

În prezent pot fi cuprinse într-un nou cadru, sunt luați în considerare factorii acționând atât în favoarea, cât și împotriva materializării acestuia, precum și posibilitatea ca un astfel de regim de reglementare proverbial să existe în condițiile unui lumi multipolare, alcătuită din puteri cu abordări, capacități și posturi radical diferite.

PUNCTUL DE ECHILIBRU ȘI REGIMUL TRATATELOR NUCLEARE. SCURTĂ TRECERE ÎN REVISTĂ

Pentru a înțelege potențiala stare de lucruri actuală și viitoare cu privire la „regimul tratatelor nucleare” și modul în care marile puteri nucleare s-au îndepărtat de un „punct de echilibru” atins anterior în cadrul acestuia este, mai întâi, necesar să înțelegem care este semnificația acestor termeni, atât în discuțiile științifice generale, cât și în limitele specifice lucrării.

Un „regim” este, prin definiție, un „mod particular de operare sau organizare a unui sistem”. Sistemul în discuție face parte dintr-o categorie mai mare, respectiv cea a sistemului tratatelor internaționale, care s-a materializat în ultimele șapte decenii în sensul impunerii unor limitări cu privire la existența unor armamente nucleare, proliferarea acestora, caracteristicile calitative și cantitative ale fisiunii și fuziunii, la dislocarea respectivelor categorii de armamente pe teritoriul statelor-națiuni, precum și la reglementarea impactului acestora asupra spectrului mai larg al securității în afacerile intranaționale și în sistemul internațional, având ca scop principal menținerea descurajării prin mijloace nucleare. Interacțiunile specifice și obiectivele interrelaționării dintre astfel de tratate sunt definite laolaltă, într-un sistem de relații și implicații generale, precum „regimul tratatelor nucleare”. Starea acestui sistem, per total, atunci când, luând în considerare marile puteri nucleare și percepțiile acestora asupra securității, s-a atins un punct de paritate în ceea ce privește capabilitățile și, prin urmare, o stare stabilă, este definită ca „punct de echilibru”, care, sub constrângere și în funcție de schimbările apărute în unul sau mai multe elemente ale sistemului mai mare, se poate modifica în consecință.

Regimul tratatelor nucleare, elementele și caracteristicile sale corespunzătoare necesită clarificări și explicații suplimentare în proiectarea evoluției și impactului său de-a lungul timpului, până la momentul prezent. După cum s-a afirmat anterior, regimul se concentrează pe existența unui șir de tratate care, în concepțiile lor individuale, poartă semnele distinctive ale sistemului internațional existent după cel de-Al Doilea Război Mondial, anume conștientizarea puterii atomului ca sistem de armament cu o autoritate nouă și fără egal în arsenalul statului-națiune și evoluția

sistemului internațional în cadrul unei ordini mondiale „bazate pe reguli” în căutarea păcii, echilibrului și stabilității, a unor mecanisme internaționale funcționale de acord, reglementare, aplicare și verificare, în special între puterile ordinii mondiale bipolare din timpul Războiului Rece.

Regimul tratatelor nucleare poate fi subdivizat în funcție de două aspecte ale existenței sale. Există tratatele internaționale, în cadrul sistemului internațional, care s-au axat, în primul rând, pe prevenirea proliferării tehnologiei armamentelor nucleare dincolo de „clubul statelor posesoare de arme nucleare” deja existent și „recunoscut”, limitând utilizarea puterii atomice la scopuri pașnice, precum și pe prevederea de instrumente de verificare și punere în aplicare a normelor internaționale convenite. Principalul tratat în acest sens este Tratatul de Neproliferare Nucleară (Nuclear Non-Proliferation Treaty – NPT) din 1968. O gamă de alte tratate a fost stabilită pentru a interzice, de asemenea, plasarea de armament nuclear în anumite medii, înțelese ca fiind nerevendicabile de către orice stat național specific, cum ar fi spațiul cosmic, Antarctica și fundul oceanului, după cum urmează: Tratatul pentru spațiul cosmic (Outer Space Treaty) din 1967, care interzice plasarea armelor nucleare în spațiul cosmic; Tratatul Antarctic din 1959, stipulând același lucru pentru continentul înghețat; Tratatul de control al armelor pe fundul oceanelor (Seabed Arms Control Treaty) din 1971, care împiedică plasarea armelor nucleare pe fundul mărilor și oceanelor. Treptat, au fost stabilite și tratate regionale pentru a interzice plasarea de arme nucleare de către puterile externe în anumite regiuni ale globului, instituind, astfel, așa-numitele „zone libere de arme nucleare”, câteva exemple fiind: Tratatul pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină și Caraibe din 1968; Tratatul Pacificului de Sud ca zonă liberă de arme nucleare din 1985; Tratatul Asiei de Sud-Est ca zonă liberă de arme nucleare din 1995; Tratatul Africii ca zonă liberă de arme nucleare din 1996. Un alt cadru de reglementare a fost stabilit constant pentru a reduce și, în cele din urmă, a interzice testarea nucleară activă de către statele posesoare de arme nucleare și, astfel, a limita consecințele asupra mediului și capacitatea statelor non-nucleare de a derula programe active, aceste reglementări fiind: Tratatul pentru interzicerea parțială a testelor nucleare (Partial Nuclear Test Ban Treaty) din 1967; Tratatul pentru interzicerea testelor de prag (Threshold Test Ban Treaty) din 1974; Tratatul pentru interzicerea completă a testelor nucleare (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty) din 1996 (care, din păcate, nu a intrat în vigoare din cauza lipsei de ratificare de către unele mari puteri, dar ai cărui semnatari nu i-au subminat prevederile). La celălalt capăt al spectrului se află tratatele bilaterale dintre cele două superputeri nucleare istorice,

Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică/Federația Rusă, care au evoluat în propriul subcadru de tratate, ca parte a sistemului mai larg al regimului tratatelor nucleare, depunându-se eforturi pentru reduceri cantitative, dar și pentru o gamă diversă de limitări calitative ale capabilităților ofensive și defensive ale ambelor state, în categorii specifice de armamente nucleare și asociate. La rândul lor, aceste tratate au format piesele centrale ale căutării punctului de echilibru în construcția regimului tratatelor nucleare, incluzând: Tratatul împotriva rachetelor balistice (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABM Treaty) din 1972 (Bureau of Arms Control, Verification and Compliance, 1972), care a recunoscut o cursă a înarmărilor în sistemele ABM ca fiind potențial catastrofală pentru descurajarea nucleară „convențională” și, astfel, a limitat numărul de amplasamente și de obiective protejate ale infrastructurii nucleare mai mari la doar două; Discuțiile privind limitarea armamentelor strategice [Strategic Arms Limitation Talks – SALT I (1972) și SALT II (1979)], care au încercat să inițieze un proces facilitat de discuții bilaterale privind reducerea rachetelor balistice intercontinentale (intercontinental ballistic missiles – ICBM), reducerea generală a numărului de focoaie și construcția unei platforme pentru facilitarea negocierilor de contact ulterioare și care, în ciuda faptului că nu s-au obținut rezultate specifice ale tratatului, și-au îndeplinit penultimul rol de facilitator al unui cadru de tratat extins; Tratatul privind forțele nucleare cu rază intermediară de acțiune (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF Treaty) din 1987, care a eliminat efectiv întreaga clasă de rachete cu rază medie de acțiune (IRBM) lansate de la sol și rachetele de croazieră (GLCM) din arsenalele ambelor state; și, în final, seriile de tratate pentru reducerea armelor nucleare strategice [(Strategic Arms Reduction treaties – START (1991) (US Department of State, 1991)], care au inițiat deconstrucția arsenalelor nucleare din epoca Războiului Rece spre niveluri mai economice și mai ușor de administrat, odată cu asigurarea unei parități stabile a capabilităților strategice ofensive, menite a realiza nivelul minim de descurajare.

În ansamblu, regimul tratatelor nucleare, în ambele aspecte ale existenței sale, definește nuanțe sensibile și disproporționalități, care există până în zilele noastre. Setul de tratate din prima categorie a împiedicat proliferarea tehnologiei nucleare dincolo de marile puteri victorioase ale celui de-Al Doilea Război Mondial. Setul de tratate din cea de-a doua categorie a asigurat realizarea și menținerea descurajării nucleare și a parității, dar a exclus alte puteri nucleare sau chiar și puterile nenucleare de la masa discuțiilor pe teme majore.

EPOCA POST-RĂZBOI RECE ȘI DEGRADAREA REGIMULUI TRATATELOR NUCLEARE

Regimul tratatelor nucleare a fost, în esență, o construcție caracteristică ordinii mondiale din epoca Războiului Rece. Elementele sale, reglementările, nuanțele și corectitudinea subiectivă au fost constituite și centrate pe sistemul internațional bipolar și pe obiectivul principal, asigurarea păcii prin descurajare nucleară între cele două superputeri nucleare, SUA și URSS, respectiv aliații acestora posesori de capabilități nucleare mai puțin numeroase, asigurându-se că proliferarea nucleară nu se va înfăptui într-un mod necontrolat și indezirabil pentru ambele părți.

Astfel, când ordinea de zi acceptată, care, într-o mare măsură, a generat măsuri concrete de stabilitate, cu privire la aspectele calitative ale armamentelor nucleare, și a fost implicată activ în obținerea unor reduceri cantitative semnificative, a colapsat în 1991, la căderea Uniunii Sovietice, schimbările seismice au reprezentat un rezultat așteptat pentru viitorul regimului tratatelor nucleare, precum și pentru situația generală a stabilității nucleare la nivel global. Pe de o parte, caracteristica relațiilor dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, care a fost recunoscută, la nivel internațional, drept entitatea moștenitoare a arsenalului nuclear sovietic, a fost păstrată și a evoluat spre menținerea unui punct de echilibru strategic cu privire la capabilități, printr-o serie de tratate descinzând din negocierile SALT, respectiv: Tratatul de reducere a armamentelor strategice [Strategic Arms Reduction Treaty I – START I], în 1991; START II, în 1993, (care nu a intrat niciodată în vigoare, din motive ce vor fi prezentate în cele ce urmează); [Tratatul de reducere a ofensivei strategice (Strategic Offensive Reductions Treaty – SORT), în 2002; și NEW START, în 2010 (cunoscut drept START III sau SNV III în Rusia). Aceste tratate au format, împreună, piatra de temelie a eforturilor de reducere a arsenalelor din epoca Războiului Rece până la un grad de relativă paritate, reprezentând ultimul element tangibil supraviețuitor al regimului tratatelor nucleare și punctul comun al discuțiilor dintre SUA și Rusia în anii 2020. Pe de altă parte, scena internațională post-Război Rece a fost marcată de noi provocări cu privire la controlul proliferării nucleare, având în vedere că Pakistanul a devenit stat posesor de armament nuclear la finalul anilor 1990, Republica Populară Chineză își continuă programele de dezvoltare a armamentului nuclear și a mecanismelor de propulsie, Republica Populară Democrată Coreeană și Republica Islamică Iran se străduiesc să obțină astfel de armament, cea dintâi obținând rezultate palpabile, în acest sens, până în 2006. Aceste evoluții au fost în opoziție marcantă cu ordinea controlată a sistemului bipolar din perioada Războiului Rece, reprezentând un aspect radical nou

pentru considerentele de securitate la nivel internațional și, în special, pentru puterea globală dominantă a acestei epoci, Statele Unite ale Americii.

Pe măsură ce aceste evoluții converg către poziții de puternic contrast între ele, între ambițiile trecute cu privire la paritate nucleară și noile alegeri politice pentru menținerea superiorității strategice, într-un sistem internațional mai complex și mai instabil, regimul general al tratatelor nucleare dintre SUA și Rusia se clatină și sistemul de tratate începe să se destrame.

SCHIMBĂRI ÎN POLITICĂ. FACTORI DE INCONGRUENȚĂ ÎNTRE SUA ȘI RUSIA

Orice sistem, în cazul de față cel al regimului tratatelor nucleare, este, în esență, la fel de puternic precum elementele sale constitutive care, prin interacțiune și interdependență, îi conferă funcționalitatea. Când unele dintre elementele sistemului sunt supuse constrângerii și sistemul, în ansamblu, își pierde abilitatea de a se reconstitui în sensul funcționalității, un astfel de sistem se află într-un proces de degradare care, dacă nu este oprit, va conduce, inevitabil, la colaps (Marinov, 2021, pp. 301-311).

După cum am menționat anterior, regimul tratatelor nucleare, așa cum a fost sistematizat în timpul Războiului Rece, a avut particularitățile și limitările sale, legate de interacțiunile, în principal dintre SUA și URSS, precum și de setul specific de amenințări, în sensul capabilităților nucleare, ale unuia dintre actori față de celălalt. În epoca post-Război Rece, materializarea noilor amenințări, exprimată într-un număr potențial în creștere de state posesoare de arme nucleare, precum și în proliferarea tehnologiei rachetelor balistice, a condus la o revizuire a priorităților pentru capabilitățile nucleare ofensive și defensive ale SUA, depășind simpla descurajare a principalului său rival nuclear.

Odată cu tratatul START I din 1991, care a stabilit calea pentru o reducere generală a arsenalelor nucleare între SUA și Rusia, precum și cu incapacitatea Rusiei, din anii 1990, atât din punct de vedere economic, cât și politic, de a trece la o nouă etapă de modernizare a armamentului nuclear și de competiție, SUA și-au reconfigurat politica nucleară. Accentul nu a mai fost, așadar, pe investițiile constante, cu cost prohibitiv, în armament nuclear strategic ofensiv, un curs de politică, ce a rămas, în mare parte, valid și astăzi, pilonul de bază al capacităților ofensive ale SUA în 2022 rămânând aliniat cu moștenirea Minuteman III (LGM-30G) ICBM terestre și Trident II (UGM-133A) SLBM maritim (The International Institute for Strategic Studies, 2022, pp. 48-58). În timp ce ambele sisteme de rachete

au suferit perioade succesive de modernizare, nu a fost introdus un nou sistem ofensiv strategic, potențiale înlocuiri nefiind vizibile în viitorul apropiat. Alegerea respectivei politici a fost făcută ținând cont de paritatea stabilită cu Rusia la acea vreme, precum și de lipsa oricărui potențial nou oponent capabil să dezvolte un arsenal nuclear cu o capacitate calitativă și cantitativă suficientă pentru a concura cu capabilitățile SUA. În schimb, politica SUA, la începutul anilor 2000, a fost centrată pe puterile nucleare mai mici, actorii statali rău intenționați sau state având o evidentă poziție anti-SUA în relațiile internaționale, amenințând interesele SUA chiar și la nivel regional. Astfel, până în 2002, SUA au început să abandoneze Tratatul ABM cu Rusia și să-și dezvolte capabilitățile defensive, cu scopul declarat de a descuraja agresiunea din partea actorilor statali rău-intenționați. De atunci, SUA au dezvoltat o gamă largă de capabilități ABM, atât terestre (Ground-Based Midcourse Defense și, mai târziu, AEGIS cu baza la sol), cât și maritime (AEGIS), care au evoluat constant în următoarele două decenii, cu scopul de a asigura un scut de apărare antirachetă solid, în special împotriva statelor cu arsenale limitate sau subdezvoltate tehnologic. Partea rusă a răspuns la retragerea SUA din Tratatul BMD cu propria retragere din Tratatul START II, care s-a produs imediat. Considerentele și interesele Rusiei pot fi interpretate în relație cu prevederile Tratatului START II privitoare la interzicerea încărcăturilor multiple dirijabile independent (multiple independently targetable re-entry vehicles – MIRVs) și dorința Rusiei de a-și menține puternicul arsenal de UR-100N și de rachete intercontinentale cu rază medie de acțiune R-36M care, la rândul lor, puneau în pericol chiar și un sistem puternic de apărare antirachetă (BMD).

Cu toate acestea, pe baza evoluțiilor de la începutul anilor 2000, ipoteza, parțial eronată, poate fi extrapolată, în sensul că punctul de echilibru a fost, în general, menținut. Prioritățile strategice s-au schimbat între cele două superputeri nucleare majore, una concentrându-se pe capabilitățile sale defensive, cealaltă menținând capabilități ofensive puternice, anulându-se reciproc și asigurând o stare continuă de descurajare nucleară stabilă. Mai mult, ambele părți au continuat discuțiile cu privire la dezarmare, culminând cu Tratatul SORT din 2002 și Tratatul New START din 2010, la reducerea arsenalelor nucleare și vectorilor strategici la cel mai mic nivel al tuturor timpurilor până în 2022 și expirarea *de jure* a celui din urmă. Cu toate acestea, astfel de percepții inițiale se îndepărtează de structura de bază a regimului tratatelor nucleare din perioada Războiului Rece și de punctul de stabilitate și echilibru pe care acesta l-a stabilit, recunoscând că orice abatere cantitativă sau calitativă semnificativă a ambelor părți ar echivala cu subminarea întregului sistem

de stabilitate în cursul evoluției sale. Anterior, alegerea sistemică fusese fie limitarea sistemelor de armamente specifice pentru ambele părți în egală măsură, așa cum a fost cazul Tratatului ABM, fie scoaterea în afara legii a unor categorii de armamente, cum ar fi cazul rachetelor terestre cu rază intermediară (IRBM), prin Tratatul INF, sau al sistemului de bombardament orbital fracționat (FOBS), prin Tratatul privind spațiul cosmic și SALT II. În cele două decade de când Statele Unite ale Americii și-au extins capabilitățile ABM, pentru a include un număr mai mare de platforme de lansare și de interceptori, SM-2, SM-3 Block IIA și, în perspectivă, SM-3 Block IIB, în cadrul apărării antirachetă, care a devenit receptivă și adaptabilă, grație combinației dintre infrastructura extinsă terestră și spațială de avertizare timpurie și urmărire și un scut defensiv extins și versatil, plasat pe flota de crucișătoare din clasa Ticonderoga și de distrugătoare din clasa Arleigh Burke, precum și în locații terestre (The International Institute for Strategic Studies, 2022, p. 110). La rândul său, Rusia a urmărit, într-un mod agresiv, modernizarea triadei sale nucleare, investind masiv, în același timp, în sisteme ofensive de armament nuclear, scopul declarat fiind opoziția și percepția ca pericol a capabilităților ABM ale SUA la adresa stării de descurajare dintre cele două superputeri nucleare. Astfel, Rusia a introdus ICBM-uri cu transportoare-lansator pe roți de tipul RT-2PM2 Topol-M, RS-24 Yars și RS-26 Rubezh, ICBM-uri cu platformă de lansare siloz de tip RS-28 Sarmat și SLBM-uri de tip R-29RMU Sineva, R-29RMU2 Layner și RSM-56 Bulava (The International Institute for Strategic Studies, 2022, p. 194). Mai mult, Rusia a dezvoltat noile platforme de transport SSBN-uri clasa Borei și o versiune modernizată a bombardierului strategic supersonic Tu-160. S-a pus, de asemenea, accent pe dezvoltarea unor soluții tehnologice specifice pentru penetrarea scuturilor BMD, cu vehicule hipersonice de tip Avangard (hypersonic glide vehicle – HGV), pe rachete UR-100, RS-26 și RS-28, rachete aero-balistice Kh-47M2 Kinzhal, presupusa capabilitate a RS-28 de a acționa în context FOBS, dezvoltarea unui sistem subacvatic nuclear strategic propulsat nuclear de tip Poseidon și a rachetelor de croazieră intercontinentale propulsate nuclear (intercontinental nuclear-armed nuclear-powered cruise missile – ICCM) de tip 9M730 Burevestnik (Marinov, *Redefining the Strategic Nuclear Balance. Novel Strategic Offensive Weapons Systems*, 2022). Astfel, până la finalul anilor 2010, a existat o cursă a înarmărilor evidentă care, deși în limitele stipulate de Tratatul New START, în ceea ce privea cantitatea arsenalelor și platformele de lansare, s-a accelerat rapid, atât ca domeniu de aplicare, cât și ca ritm, odată cu introducerea unor noi și inovative sisteme de armamente, cu scopul de a câștiga un avantaj strategic față de partea adversă.

Următoarea degradare a principiilor stabilite prin tratate s-a produs odată cu raportarea extinderii de către Rusia a arsenalului ofensiv, prin dezvoltarea sistemelor de rachete cu rază medie de acțiune, ceea ce reprezenta o violare a Tratatului INF. În războiul acuzațiilor reciproce (TACC, 2019) care a urmat, SUA s-au retras, în cele din urmă, din tratat, în 2019 (Lopez, 2019), ambele părți declarându-și intenția de a se reîntoarce la dezvoltarea unor astfel de sisteme de rachete, Rusia cu 9M729 și 3M-54 (Kalibr) cu baza pe complexul Iskander și SUA cu dezvoltarea rachetelor de croazieră lansate de la sol. În contextul unei deteriorări rapide a relațiilor și a spiralei descendente a mediului internațional, în care încrederea părea a dispărea, SUA s-au retras din Tratatul Open Skies, în 2020, urmate de Rusia, în 2021 (МИД России, 2021), eliminând, astfel, un element cheie din cadrul mecanismelor de verificare stabilite, al respectării tratatului și al măsurilor de consolidare a încrederii (RUSI, 2020). În sfârșit, ultimul element semnificativ al regimului tratatelor nucleare a rămas, până în anul 2021, Tratatul New START. Ambele părți și-au arătat interesul pentru reînnoirea angajamentelor în cadrul discuțiilor privind securitatea nucleară și au căzut de acord ca, până la începutul lui 2021, să introducă o clauză care să extindă valabilitatea tratatului pentru o perioadă adițională de cinci ani, acesta urmând a fi deci valabil până în 2026 (US Department of State, 2022), negocierile preconizate privind un tratat ulterior pentru reducerea și definirea în continuare a arsenalelor nucleare continuând, în ciuda colapsului relațiilor diplomatice generale (Reuters, 2022; Interfax, 2022). Pe de o parte, SUA și-au exprimat dorința ca tratatul să includă China (Dubois, 2021). China a considerat această perspectivă ca fiind nefavorabilă, argumentând că tratatul este inechitabil cu privire la propriile capabilități și că ar impune limite discriminatorii, prin comparație cu arsenalele SUA și ale Rusiei (Quinn, 2019). Pe de altă parte, atât SUA, cât și Rusia și-au exprimat interesul și implicarea pentru viitoarele discuții privitoare la securitate, chiar în pofida situației grave generate de conflictul din Ucraina și de ruptura fără precedent în relațiile generale dintre cele două state.

Disonanța dintre Statele Unite ale Americii și Rusia nu ar trebui, cu toate acestea, să fie privită într-un vid proverbial și în contextul relațiilor dintre doar aceste două state în cadrul sistemului internațional. Dezechilibrele și nuanțele mentalității din perioada Războiului Rece au contribuit, în mare măsură, ca rezultatul regimului tratatelor să fie nu numai benefic în ceea ce privește permisiunile relative la capabilitățile nucleare pentru cele două mari puteri nucleare globale, ci și discriminatoriu, prin faptul că nu a atras alte state spre aceleași reglementări și limitări, ceea ce fusese recunoscut ca punând în pericol descurajarea și stabilitatea nucleară. Așa cum

am menționat anterior, natura schimbătoare a mediului internațional în epoca post-Război Rece, amenințările active și competitorii agresivi au avut rolul unor factori transformaționali semnificativi, ducând la schimbările precipitate și la colapsul general al regimului tratatelor. Existența unor actori naționali ca cei menționați a influențat decisiv discuțiile care au condus la o potențială reformare a sistemului de tratate, a celor principale inclusiv. Poate că actorul cu cea mai mare greutate în precipitarea schimbărilor în prezent și în viitor este Republica Populară Chineză și ascensiunea sa ca putere nu numai economică, ci și militară.

ROLUL REPUBLICII POPULARE CHINEZE

Potențialul de putere al Republicii Populare Chineze s-a manifestat gradual, de la o putere pur economică și financiară la cea de actor politic cu recunoaștere și interese globale, precum și cu o gamă extinsă de capacități militare. Ascensiunea Chinei a plasat-o în opoziție directă, atât cu puterile regionale din Asia de Est și de Sud, cât și cu superputerea reprezentată de Statele Unite ale Americii, care definesc China, în documentele politice, ca principalul adversar în deceniile viitoare. China s-a apropiat din ce în ce mai mult de Rusia și a fost unul dintre cei mai activi susținători ai săi în sistemul relațiilor internaționale. Astfel, până în 2022, și într-o lume pe cale de a deveni multipolară, marcată de tensiuni în creștere și conflicte deschise, China este un nou jucător crucial în potențiala reformare a structurilor de echilibru și stabilitate ale lumii de mâine, inclusiv a celor legate de securitatea nucleară.

Expansiunea capacităților militare convenționale ale Chinei a fost, de curând, cuplată cu expansiunea forțelor sale nucleare. Din 2013, China s-a angajat pe calea creșterii semnificative a rolului și a potențialului triadei sale nucleare, reformând structura forțelor sale armate, definindu-și mai bine postura nucleară și politica de descurajare și punând un accent din ce în ce mai mare pe introducerea de elemente noi și mai capabile în cadrul potențialului său de lovire ca putere nucleară (Bogdanov, Marinov, 2022, pp. 50-55). În termeni politici, China a prezentat mai multe pietre de temelie, acestea fiind următoarele: postura nucleară chineză prevede folosirea armelor nucleare doar pentru a doua lovitură și numai împotriva unui adversar care a folosit arme nucleare împotriva Chinei; China nu caută să concureze cu arsenalele SUA și Rusia, dar atrage atenția, totodată, asupra faptului că tratatele dintre cele două state și orice potențiale tratate cu China ar plasa statul chinez într-o poziție incorectă; principalul rival și riscul pentru interesele și securitatea Chinei rămân Statele Unite ale Americii; în sfârșit, deși nu concurează

cu arsenalul SUA în termeni cantitativi, China își păstrează dreptul și ambiția de a realiza, în termeni calitativi, o capacitate nucleară pentru a doua lovitură aptă de a pune în aplicare strategia declarată de a efectua lovituri eficiente „*contra-valoare*” sau, în limba chineză, „*contra-orașe*”, în contextul celei de a doua lovituri (The State Council Information Office of the People’s Republic of China, 2019; Cordesman, 2019).

La nivelul anului 2022, R.P. Chineză a devenit a treia putere nucleară a lumii, cu un arsenal estimat la 350 de focoase, dispuse într-o triadă nucleară funcțională și sofisticată din punct de vedere tehnologic, fiind singurul stat posesor de astfel de capacități, în afară de Statele Unite ale Americii și Rusia. China a depus eforturi pentru modernizarea vectorilor și pentru creșterea numărului acestora, astfel încât să fie suficienți pentru arsenalul său de focoase (care, potrivit doctrinei chineze, sunt, în mod tradițional, separați de cele mai multe platforme de lansare). În 2022, potrivit estimărilor occidentale, China posedă 116 ICBM-uri, cele mai numeroase fiind din clasele DF-31 și DF-41; 110 IRBM-uri din clasa DF-26; 80 MRBM-uri care pot avea încărcătură nucleară, din clasa DF-21; și până la 72 SLBM-uri pe cele 6 SSBN-uri de tip 094; în plus, capacități strategice aeriene, bombardierele H-6 cu design clasic sau modern (The International Institute for Strategic Studies, 2022, pp. 255-260). În termeni calitativi, arsenalul chinez, având în vedere că nu se supune Tratatului INF, s-a dezvoltat exponențial, în direcția rachetelor cu rază intermediară și cu rază medie de acțiune. Principalele obiective ale acestor clase de armament din dotarea Chinei au fost proiectate în sensul asigurării unui instrument pentru ca RPC să domine regiunea și, în special, împotriva intereselor și capacităților SUA din Pacificul de Vest. Pe lângă Rusia, cu al său Avangard HGV, China este principalul actor statal care dezvoltă un mecanism de propulsie de tip HGV, respectiv DF-ZF, pe DF-17 MRBM, care se presupune a avea un focus convențional, menit a servi aceluiași rol de proiecție a puterii la nivel regional, împotriva echipamentelor SUA terestre și navale, precum și al scutului antirachetă (BMD).

Indiferent de extinderea arsenalului său nuclear și a capacităților sale, China continuă să susțină că este o putere nucleară secundară în comparație cu Statele Unite ale Americii și Rusia și nu are nicio aspirație de a-și extinde arsenalul nuclear la nivelurile acestora, prin urmare, nu se află într-o competiție directă. În plus, China și-a susținut, de asemenea, propria abordare a posturii sale nucleare, radical diferită de cea a SUA și a Rusiei, promovând existența unor zone libere de arme nucleare, o poziție orientată doar către capacitatea de a executa a doua lovitură și asigurări directe de a nu utiliza niciodată arme nucleare împotriva

unui stat care nu posedă armament nuclear. Atitudinile chineze față de eventualele negocieri ale unui tratat plasează punctele de mai sus drept extrem de importante și, până acum, incompatibile cu politicile și doctrinele SUA și Rusiei. Mai mult, lipsa oricăror obligații specifice unui tratat este cea care a permis Chinei să-și dezvolte capacitățile, în special în sistemele sale de rachete cu rază medie și intermediară, independent de relația strategică SUA-Rusia și de limitările acesteia în domeniul nuclear. Întrebarea căreia nu i s-a răspuns, fiind, probabil, fără răspuns în prezent, se referă la dezvoltarea capacităților nucleare chineze în limitele propriei sale strategii declarate sau trecerea dincolo de acestea, pentru a concura activ cu SUA și Rusia ca o adevărată superputere nucleară.

(IM)POSSIBILITATEA UNUI NOU REGIM AL TRATATELOR?

Elementele majore ale cadrului tratatelor nucleare dintre Statele Unite ale Americii și Rusia s-au prăbușit deja, deschizând o epocă a reînarmării nucleare, precum și a ascensiunii Chinei ca putere nucleară de importanță majoră, atât în calculele SUA, cât și ale Rusiei. Se pune, astfel, întrebarea cu privire la posibilitatea de a găsi un nou punct de echilibru. Răspunsul potențial depinde de o gamă de factori ai ordinii mondiale contemporane și de combinarea și gestionarea eficientă a acestora într-un nou regim de tratate nucleare.

Primul factor de luat în considerare este Tratatul New START și necesitatea menținerii și, eventual, adaptării acestuia ca un facilitator al dialogului ulterior între Statele Unite ale Americii și Rusia. Efectele corespunzătoare suspendării tratatului ar reprezenta încă un pas către o nouă cursă necontrolată a înarmărilor nucleare, care, spre deosebire de procesele de reînarmare din prezent, ar permite și creșterea treptată a numărului platformelor de transport nuclear, precum și a celui de focoare nucleare. (Countryman, 2019, pp. 1-5). Pentru Statele Unite ale Americii, un viitor cadru de tratate nucleare este de dorit într-un format care să includă China, deoarece ar putea reglementa extinderea necontrolată a capacităților de lovire ale Chinei, atât convenționale, cât și nucleare, reducând, în același timp, potențialul nuclear al Rusiei ca aliat al Chinei. Pentru Federația Rusă, există o dorință diferită de a extinde formatul START, având în vedere lipsa profundă de reglementări pentru noile sisteme pe care Rusia a început să le dezvolte, precum și nevoia de a menține restricțiile privind potențiala extindere a arsenalului nuclear ofensiv strategic al SUA. În plus, includerea Chinei în orice format de tratat trilateral este, în prezent, nefavorabilă și pentru interesele Rusiei, deoarece ar viza potențiale restricții sau reglementări majore asupra Chinei în competiția acesteia, din ce în ce mai deschisă și mai agresivă, cu Statele Unite ale Americii.

Al doilea factor este reprezentat de disparitatea stocurilor de armament strategic, care se accelerează în prezent, odată cu procesul de reînarmare. Spre deosebire de cursa înarmărilor nucleare din perioada Războiului Rece, în care SUA și URSS au fost competitori în categorii similare de sisteme de armamente și, apoi, au permis un acord reciproc avantajos privind limitarea acestora, cursa actuală a înarmărilor are proprietăți diferite, consacrate în diferite abordări ale securității nucleare. Prin urmare, facilitarea tranziției către dezarmare, ilustrată de tratatele SOLT, START, INF și ABM din trecut, este mult afectată în perioadele contemporane și viitoare, când părțile trebuie să convină asupra limitării sau eliminării definitive a unor sisteme de armament, pe care celelalte părți nu le posedă, renunțând, astfel, la un potențial avantaj strategic. Diferența dintre arsenalele nucleare este definită, în continuare, ca gravitând strict către dezvoltarea sistemelor de „prima lovitură”, Statele Unite ale Americii considerând dezvoltarea HGV-urilor rusești și chineze, cât și a viitorului sistem subacvatic Poseidon ca astfel de sisteme și, în consecință, Rusia și China acuzând evoluțiile ABM din SUA ca anulând propriile capacități de a executa „a doua lovitură”, prin urmare, facilitând o „primă lovitură” a SUA.

Al treilea factor este reprezentat de rolul Chinei și de propriile sale capacități și ambiții de a fi considerată o putere nucleară proeminentă și actor internațional major pe scena globală. Având în vedere că atât China, cât și Statele Unite ale Americii se recunosc reciproc drept competitori și drept potențiale amenințări la adresa propriilor obiective de securitate națională, viitorul mediu strategic privitor la securitatea nucleară ar plasa China și arsenalul său nuclear în evoluție ca adversar al Statelor Unite ale Americii, alături de Rusia. Un astfel de scenariu ar avea o anumită similitudine cu statutul aliaților americani din Europa, posesori de arme nucleare, în raport cu Uniunea Sovietică, în timpul Războiului Rece, dar cu ponderea strategică suplimentară și incomparabilă a Chinei, care deține un arsenal nuclear competitiv din punct de vedere tehnologic cu cel al SUA. Astfel, includerea Chinei și a propriilor sale aspirații ca factor în modelarea securității globale ar fi vitală în potențialele negocieri ale viitoarelor tratate, așa cum s-au exprimat și SUA. Cu toate acestea, China și-a arătat, în mod repetat, refuzul de a participa într-un astfel de format, considerându-l nedrept în ceea ce privește capacitățile și politica declarată a Chinei, cerând reduceri ale arsenalelor atât din partea Rusiei, cât și din cea a SUA, înainte de orice negocieri semnificative, și condamnând rolul specific al sistemelor ABM din arsenalul SUA (Quinn, 2019; Reuters, 2020). Cu toate acestea, un nou cadru al tratatelor nucleare, care să includă China, împreună cu Statele Unite ale Americii și Rusia, ar fi cea mai înaltă formă de recunoaștere la nivel internațional

cu privire la noul rol al Chinei în ordinea globală a viitorului, precum și un instrument de afirmare a influenței în dezvoltarea capacităților nucleare ale principalului său adversar.

Având în vedere cele de mai sus, perspectivele unui nou regim de tratate se bazează, aparent, pe factori ce se exclud reciproc, care ar impune statelor respective, SUA, Rusia și China, să ia decizii contraproductive față de propriul potențial de putere. Istoria regimului tratatelor nucleare a demonstrat că astfel de situații, nefirești, sunt posibile în cadrul sistemului internațional, atunci când instabilitatea și riscurile incluse într-o cursă a înarmărilor nucleare devin factori de necontrolat pentru percepțiile de securitate ale tuturor statelor implicate.

În scopul prezentei lucrări și al întrebării formulate, pot fi constatate câteva componente cheie în raport cu factorii enumerați anterior, care ar face posibil un potențial viitor regim de tratate nucleare. Aceste componente pot fi descrise ca măsuri de reglementare și restricție, din punct de vedere cantitativ, atunci când se discută valorile numerice specifice, atât ale focoaselor individuale disponibile, cât și ale sistemelor individuale ofensive sau defensive, precum și din punct de vedere calitativ, atunci când se discută capacitățile specifice și disparitățile generale în astfel de sisteme dezvoltate de părțile în opoziție. Elementul cantitativ va depinde, în mare parte, de cel calitativ, precum și de formularea unui nou punct de echilibru între sistemele deținute de fiecare parte. Oricum, valorile numerice specifice ale acestor componente sunt imposibil de realizat în limitele unui sistem ordonat în mod similar celui din epoca Războiului Rece, principalul factor, în acest sens, fiind acela că regimul tratatelor nucleare ale Războiului Rece a fost produsul sistemului internațional bipolar al perioadei. În ordinea multipolară a epocii contemporane, dezvoltarea unui nou cadru de tratate, pentru a fi eficient și îndreptat cu adevărat către echilibru, ar trebui să conțină, ținând seamă de actorii implicați și de ambițiile acestora, o modificare drastică a mentalității și a ipotezelor generale ale securității și stabilității nucleare, dincolo de limitele modelului cu două superputeri. Un factor suplimentar, așa cum a fost descris anterior, ar fi disparitatea calitativă semnificativă în ceea ce privește armamentul și strategiile urmărite în prezent de puterile nucleare, respectiv SUA, Rusia și China.

Luând în considerare elementele și factorii prezentați, cu privire la posibilitatea sau imposibilitatea de a avansa o nouă soluție sistemică pentru problema stabilirii unui punct de echilibru viabil între puterile nucleare, opțiunea ar putea fi legată de precedentul istoric și de starea generală de funcționare a sistemului internațional.

În retrospectivă, soluțiile din epoca Războiului Rece, construcția și adoptarea regimului tratatelor nucleare în sine au fost produsul unui proces ce a durat zeci de ani, care a plasat toate părțile într-un mediu de securitate incert, marcat de o escaladare procedurală privitoare la capacități și la potențiala angajare a armamentelor nucleare de către adversar. Singura soluție, în relație cu incertitudinile epocii Războiului Rece, facilitate de progrese mari în tehnologie și potențial de lovitură, într-un mod nu foarte diferit de epoca actuală, a fost acceptarea unui cadru reglementat, presupunând obligații și măsuri reciproce. Ceea ce rămâne de văzut este dacă asemenea lecții ale istoriei au fost uitate și dacă diferențele de vederi, actuale și viitoare, dintre marile puteri se vor dovedi a fi obstacole de netrecut în calea păcii și stabilității.

CONCLUZII

Se poate afirma că, până în 2022, cadrul tratatelor nucleare stabilit până spre sfârșitul perioadei Războiului Rece a fost complet demontat, singurul element supraviețuitor fiind Tratatul New START, unul vital ca potențial pentru limitarea unei creșteri necontrolate a arsenalelor nucleare ale Statelor Unite ale Americii și ale Rusiei. Cu toate acestea, colapsul tratatelor ABM și INF, printre altele, a dus la o extindere vizibilă a capacităților nucleare ale ambelor superputeri, acestea urmând căi independente pentru menținerea percepțiilor relative la securitatea nucleară. Pe fondul relaționării dintre SUA și Rusia, China a ajuns în prim-planul dezbaterii nu numai prin faptul că este a treia putere nucleară ca mărime, ci și prin dezvoltarea unui arsenal nuclear avansat și competitiv din punct de vedere tehnologic. Odată cu deteriorarea mediului internațional, care se confruntă cu perspective și mai sumbre de cooperare în viitor, o revenire la normalitate ar putea fi legată de reconstrucția sau refacerea regimului tratatelor nucleare. Realizarea unui obiectiv atât de grandios se confruntă cu obstacole semnificative, acestea fiind diferențele calitative dintre arsenalele în curs de dezvoltare ale SUA și ale Rusiei și diferențele cantitative față de China și ambiția declarată ca aceasta să fie angajată în viitorul act de reechilibrare a distribuției puterii în sfera securității nucleare. Odată cu volatilitatea pe care o situație de securitate nucleară compromisă o poate aduce sistemului internațional, încă prezentă în memoria recentă, rămân perspective pentru găsirea unei soluții, care ar necesita concesiile majore și grade mai mari de înțelegere și acceptare decât oricând.

Precizare:

Prezentul demers este sprijinit prin programul NSP SD, care a primit finanțare de la Ministerul Educației și Științei din Republica Bulgaria, prin acordul nr. Д01-74/19.05.2022.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bogdanov, P., Marinov, M. (2022). *Strategia nucleară chineză la începutul secolului al XXI-lea*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 2, pp. 46-61. doi:10.55535/GMR.2022.2.
2. Cordesman, A. (2019). *China's New 2019 Defense White Paper*. Center for Strategic & International Studies.
3. Countryman, T. (2019). *Russia, China, Arms Control, and the Value of New START*. Washington: House Foreign Affairs Subcommittee on Europe, Eurasia, Energy, and the Environment.
4. Dubois, M. (25 ianuarie 2021). *Extending New START Should Be Just the Beginning*. (Carnegie Endowment for International Peace), carnegieendowment.org: <https://carnegieendowment.org/2021/01/25/extending-new-start-should-be-just-beginning-pub-83699>, accesat la 1 septembrie 2022.
5. Lopez, T. (2 august 2019). *U.S. Withdraws From Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*. U.S. Department of Defence: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1924779/us-withdraws-from-intermediate-range-nuclear-forces-treaty/>, accesat la 8 septembrie 2022.
6. Marinov, M. (2021). *Defining Centres of Gravity within the Strategic Nuclear Balance between the United States of America and the Russian Federation*. *Strategies XXI*, 301-311.
7. Marinov, M. (2022). *Redefining the Strategic Nuclear Balance. Novel Strategic Offensive Weapons Systems*. *Знание, наука, иновации, технологии*. Veliko Tarnovo: Институт за знание, наука и технологии.
8. Quinn, L. (23 august 2019). *China's Stance on Nuclear Arms Control and New START*. (Arms Control Association), armscontrol.org: <https://www.armscontrol.org/blog/2019-08-23/chinas-stance-nuclear-arms-control-new-start>, accesat la 1 septembrie 2022.
9. Bureau of Arms Control, Verification and Compliance. (1972). *Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty)*. Moscow: U.S. Department of State.
10. Interfax. (5 august 2022). *США пожелали продлить СНВ-III или заменить его другим документом*. interfax.ru: <https://www.interfax.ru/world/855537>, accesat la 4 septembrie 2022.
11. МИД России. (18 decembrie 2021). (Ministerul rus de Externe) *Заявление МИД России в связи с выходом Российской Федерации из Договора по открытому небу*. mid.ru: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1790948/, accesat la 9 septembrie 2022.
12. Reuters. (8 iulie 2020). *China ,happy to' join arms control talks with US and Russia – if US cuts its nuclear arsenal down to China's level*. businessinsider.com: <https://www.businessinsider.com/china-join-new-start-talks-if-us-cuts-nuclear-arsenal-2020-7>, accesat la 29 august 2022.
13. Reuters. (31 august 2022). *Russia, US Discussing Possible New START Treaty Commission Talks – Interfax*. reuters.com: <https://www.reuters.com/world/russia-us-discussing-possible-new-start-treaty-commission-talks-interfax-2022-08-31/>, accesat la 8 septembrie 2022.
14. RUSI. (22 mai 2020). *The Open Skies Treaty and Prospects for European Confidence-Building Measures*. rusi.org: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/open-skies-treaty-and-prospects-european-confidence-building-measures>, accesat la 9 septembrie 2022.
15. ТАСС. (2 august 2019). *Договор о ликвидации ракет средней и меньшей дальности. История и положения*. tass.ru: https://tass.ru/info/6724550?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com, accesat la 2 septembrie 2022.
16. The International Institute for Strategic Studies. (2022). *The Military Balance 2022*. London: Routledge.
17. The State Council Information Office of the People's Republic of China. (2019). *China's National Defense in the New Era, White Paper*. Beijing: The State Council Information Office of the People's Republic of China.
18. U.S. Department of State. (1991). *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitations of Strategic Offensive Arms*. Moscow: U.S. Department of State.
19. U.S. Department of State. (12 septembrie 2022). *New START Treaty*. state.gov: <https://www.state.gov/new-start/>, accesat la 12 septembrie 2022.